

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

NGUYỄN THỊ THẨM

**NHÂN VẬT THIẾU NHI QUA HAI TIỂU THUYẾT *CÔI
CÚT GIỮA CẢNH ĐỜI VÀ CHUYỆN CỦA LÝ CỦA*
MA VĂN KHÁNG**

Chuyên ngành: Văn học Việt Nam

Mã số: 60.22.01.21

LUẬN VĂN THẠC SĨ KHOA HỌC

Người hướng dẫn khoa học:

PGS.TS. NGUYỄN NGỌC THIỆN

Thái Nguyên, 2014

LỜI CẢM ƠN

Để hoàn thành Luận văn này, tôi xin chân thành cảm ơn Ban giám hiệu, Phòng Sau đại học, quý thầy cô khoa Ngữ văn - Trường Đại học Sư phạm - Đại học Thái Nguyên và quý thầy cô đã trực tiếp giảng dạy, giúp đỡ tôi trong suốt quá trình học tập. Đặc biệt là Sở Giáo dục và Đào tạo Tuyên Quang; Ban giám hiệu, giáo viên dạy Ngữ văn cùng toàn thể các em học sinh của trường THPT Xuân Huy - huyện Yên Sơn - tỉnh Tuyên Quang đã tận tình hợp tác giúp đỡ tôi, tạo điều kiện thuận lợi cho tôi trong suốt quá trình học tập và nghiên cứu.

Tôi xin bày tỏ lòng kính trọng và sự biết ơn sâu sắc đến **PGS. TS. Nguyễn Ngọc Thiện** - người thầy hướng dẫn Luận văn đã tận tình giúp đỡ tôi về tri thức, phương pháp và kinh nghiệm nghiên cứu trong suốt quá trình thực hiện đề tài.

Xin chân thành cảm ơn nhà văn Ma Văn Kháng cùng bạn bè, đồng nghiệp và người thân đã động viên, giúp đỡ tôi hoàn thành Luận văn.

Thái Nguyên, tháng 06 năm 2014

Học viên

Nguyễn Thị Thắm

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan Luận văn này là công trình nghiên cứu của bản thân tôi. Trong suốt quá trình nghiên cứu, tôi có tìm hiểu, tham khảo thành quả nghiên cứu khoa học của các tác giả khác với sự trân trọng và biết ơn nhưng những nội dung nghiên cứu của tôi không trùng lặp với kết quả nghiên cứu của các tác giả khác. Những trích dẫn tài liệu đã được sử dụng trong Luận văn là đúng sự thật và được trích dẫn nguồn gốc từ các tài liệu, tạp chí, công trình nghiên cứu đã được xuất bản, công bố. Các giải pháp nghiên cứu nêu trong Luận văn được rút ra từ những cơ sở lý luận và nghiên cứu thực tiễn, trong quá trình học tập và giảng dạy.

Thái Nguyên, tháng 06 năm 2014

Học viên

Nguyễn Thị Thắm

Xác nhận

của khoa chuyên môn

Xác nhận

của người hướng dẫn khoa học

DANH MỤC CÁC CHỮ VIẾT TẮT

GS	: Giáo sư
TS	: Tiến sĩ
PGS	: Phó giáo sư
Nxb	: Nhà xuất bản
THPT	: Trung học phổ thông
H	: Hà Nội
tr	: trang

MỤC LỤC

LỜI CẢM ƠN.....	i
LỜI CAM ĐOAN.....	ii
DANH MỤC CÁC CHỮ VIẾT TẮT.....	iii
MỤC LỤC.....	iv
MỞ ĐẦU	1
1. Lí do chọn đề tài.....	1
2. Lịch sử vấn đề nghiên cứu	3
3. Mục đích nghiên cứu	8
4. Nhiệm vụ nghiên cứu	8
5. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu	8
6. Phương pháp nghiên cứu	8
7. Đóng góp của luận văn.....	9
8. Cấu trúc của luận văn	9
NỘI DUNG	10
CHƯƠNG 1. BỨC TRANH ĐỜI SỐNG XÃ HỘI TRONG HAI TIỂU THUYẾT CÔI CÚT GIỮA CẢNH ĐỜI VÀ CHUYỆN CỦA LÝ CỦA MA VĂN KHÁNG	10
1.1. Đề tài về đời sống thiếu nhi trong nền văn xuôi Việt Nam hiện đại	10
<i>1.1.1. Khái niệm về đề tài .....</i>	<i>10</i>
<i>1.1.2. Đề tài về đời sống thiếu nhi trong hai tiểu thuyết Côi cút giữa cảnh đời và Chuyện của Lý của Ma Văn Kháng.....</i>	<i>11</i>
<i>1.1.2.1. Đời sống thiếu nhi trong gia đình .....</i>	<i>12</i>
<i>1.1.2.2. Đời sống thiếu nhi trong học đường nhà trường.....</i>	<i>20</i>
<i>1.1.2.3. Đời sống thiếu nhi trong các mối quan hệ xã hội khác .....</i>	<i>23</i>
1.2. Hệ thống nhân vật trong hai tiểu thuyết viết về thiếu nhi <i>Côi cút giữa cảnh đời và Chuyện của Lý của Ma Văn Kháng</i>	27
<i>1.2.1. Khái niệm về hệ thống nhân vật .....</i>	<i>27</i>
<i>1.2.2. Hệ thống nhân vật trong hai tiểu thuyết.....</i>	<i>27</i>
<i>1.2.2.1. Hệ thống nhân vật trẻ em .....</i>	<i>28</i>

1.2.2.2. Hệ thống nhân vật người lớn	31
1.3. Đặc sắc bức tranh đời sống xã hội trong hai tiểu thuyết viết về thiếu nhi	
Côi cút giữa cảnh đời và Chuyện của Lý của Ma Văn Kháng.....	41
CHƯƠNG 2. NGHỆ THUẬT MIÊU TẢ NHÂN VẬT THIẾU NHI TRONG	
HAI TIỂU THUYẾT <i>CÔI CÚT GIỮA CẢNH ĐỜI VÀ CHUYỆN CỦA LÝ</i>	
CỦA MA VĂN KHÁNG.....	44
2.1. Khái niệm về nhân vật thiếu nhi trong văn học	44
2.2. Nghệ thuật miêu tả nhân vật thiếu nhi trong hai tiểu thuyết <i>Côi cút giữa</i>	
<i>cảnh đời và Chuyện của Lý của Ma Văn Kháng .....</i>	44
2.2.1. Khái niệm về miêu tả	44
2.2.2. Nghệ thuật miêu tả nhân vật thiếu nhi trong hai tiểu thuyết	45
2.2.2.1. Nghệ thuật miêu tả chân dung nhân vật.....	45
2.2.2.2. Nghệ thuật khắc họa đời sống nội tâm nhân vật	55
CHƯƠNG 3. ĐẶC SẮC TRONG NGÔN NGỮ, GIỌNG ĐIỆU QUA HAI	
TIỂU THUYẾT VIẾT VỀ THIẾU NHI <i>CÔI CÚT GIỮA CẢNH ĐỜI VÀ</i>	
<i>CHUYỆN CỦA LÝ</i> CỦA MA VĂN KHÁNG	65
3.1. Ngôn ngữ của hai tiểu thuyết viết về thiếu nhi <i>Côi cút giữa cảnh đời và</i>	
<i>Chuyện của Lý của Ma Văn Kháng.....</i>	65
3.1.1. Khái niệm về ngôn ngữ nghệ thuật	65
3.1.2. Ngôn ngữ nghệ thuật sử dụng trong hai tiểu thuyết	66
3.1.2.1. Ngôn ngữ dung dị, đời thường đậm đặc chất liệu dân gian và mang đậm	
<i>phong vị miền núi.....</i>	66
3.1.2.2. Ngôn ngữ giàu chất thơ, chất biểu cảm.....	71
3.2. Giọng điệu của hai tiểu thuyết viết về thiếu nhi <i>Côi cút giữa cảnh đời và</i>	
<i>Chuyện của Lý của Ma Văn Kháng .....</i>	74
3.2.1. Khái niệm về giọng điệu nghệ thuật.....	74
3.2.2. Các sắc thái giọng điệu trong hai tiểu thuyết	76
3.2.2.1. Giọng điệu trữ tình sâu lắng, thiết tha	76
3.2.2.2. Giọng điệu suy ngẫm, triết lí sâu xa, hướng về nhân bản, bênh vực quyền	
<i>con người.....</i>	81

3.2.2.3. Giọng điệu thương cảm, xót xa	84
3.2.2.4. Giọng điệu mỉa mai, phê phán	88
KẾT LUẬN	94
TÀI LIỆU THAM KHẢO	97

MỞ ĐẦU

1. Lí do chọn đề tài

1.1. Ma Văn Kháng (*sinh ngày 1/12/1936*) là nhà văn xuôi Việt Nam hiện đại nổi tiếng trên Văn đàn. Ông được đánh giá là “một cây bút văn xuôi sung sức, một đời văn sáng tạo” [55]. Kể từ năm 1961, khi cho ra đời truyện ngắn đầu tay *Phố cũt* đăng trên báo Văn nghệ, số 136 đến nay, Ma Văn Kháng đã có một sự nghiệp văn chương đồ sộ có giá trị với trên 200 truyện ngắn, 16 cuốn tiểu thuyết, 4 truyện thiếu nhi, một cuốn hồi ký - tự truyện, một cuốn tiểu luận và bút kí văn học. Song ở thể loại nào ông cũng thành công và được đông đảo bạn đọc đón nhận, nhất là truyện ngắn và tiểu thuyết.

Ở mảng truyện ngắn, Ma Văn Kháng tỏ ra là một ngòi bút khá điêu luyện về nghề nghiệp và đã đạt được những đỉnh cao của phong độ, đem đến vinh quang cho nhà văn ngay từ buổi đầu khởi nghiệp: Truyện ngắn *Xa Phủ* được Giải nhì (không có giải nhất) trong Cuộc thi viết Truyện ngắn 1967 - 1968 của Báo *Văn nghệ*; Tập truyện ngắn *Trăng soi sân nhỏ* được Giải thưởng của Hội đồng văn xuôi Hội Nhà văn Việt Nam năm 1995 và Giải thưởng Văn học Đông Nam Á (ASEAN) năm 1998; Truyện ngắn *San Cha Chải* được Giải thưởng “*Cây bút vàng*” trong cuộc thi viết Truyện ngắn và Ký năm 1996 - 1998 do Bộ Công an và Hội Nhà văn Việt Nam đồng tổ chức. Tập truyện ngắn *Móng vượt thời gian* được Giải thưởng của Hội Văn học nghệ thuật các dân tộc thiểu số 2003...

Không chỉ thành công ở thể loại truyện ngắn, Ma Văn Kháng còn rất thành công ở thể loại tiểu thuyết và đã đoạt được nhiều giải thưởng cao quý như: Giải thưởng Văn học Công nhân lần thứ 3 năm 1984 cho tiểu thuyết *Mưa mùa hạ*; Giải thưởng Hội Nhà văn Việt Nam năm 1985 cho tiểu thuyết *Mùa lá rụng trong vườn*; Giải thưởng Hội Văn học nghệ thuật các dân tộc thiểu số 2001 cho tiểu thuyết *Gặp gỡ ở La Pan Tản*; Giải thưởng Hội nhà văn Hà Nội năm 2009 cho tiểu thuyết *Một mình một ngựa*; Giải thưởng về đề tài Nông Nghiệp 2011 với tiểu thuyết *Mưa mùa hạ*; Giải thưởng Nhà nước về Văn học nghệ thuật đợt 1 năm 2001; Giải thưởng Hồ Chí Minh về Văn học Nghệ thuật đợt IV năm 2012 cho cụm tác phẩm: *Mưa mùa hạ, Cội cút giữa cảnh đời, Gặp gỡ ở La Pan Tản*; Giải thưởng đặc biệt của Hội Văn học

nghệ thuật các dân tộc thiểu số Việt Nam năm 2013 cho tiểu thuyết *Chuyện của Lý*. Cũng trong năm 2013, nhà văn còn đoạt Giải thưởng Hội Nhà văn Việt Nam cho cuốn *Phút giây huyền diệu*, tập tiểu luận và bút kí về nghề văn 320 trang.

Nhưng dù thành công ở thể loại nào thì các tác phẩm của Ma Văn Kháng cũng đều tập trung vào ba đề tài lớn: Miền núi; Thiếu nhi; Đô thị và tri thức. Nói về các tác phẩm của Ma Văn Kháng, thầy giáo ngoại ngữ Thanh Thông trong bài viết: “*Vài cảm nghĩ khiêm tốn sau khi đọc tác phẩm Chuyện của Lý của Ma Văn Kháng*” đã bộc lộ sự ngưỡng mộ và khâm phục về tài năng văn chương của nhà văn như sau: “*Tác phẩm nào anh viết cũng tường tận, chi li, đằm thắm và giàu tình tiết, anh hoàn toàn được gọi là nhà tâm lí học, giáo dục học, dân tộc học, nhân chủng học, khoa học hình sự, một lương y có tay nghề...*”. Cùng với lời nhận xét đó và những thành tựu kể trên, Ma Văn Kháng đã tự khẳng định được tài năng và vị thế của mình trong nền văn xuôi Việt Nam hiện đại.

1.2. Lâu nay, đã có nhiều bài viết, các công trình nghiên cứu về Ma Văn Kháng và các tác phẩm của ông. Nhưng hầu hết là các đánh giá, nhận định chung về từng tác phẩm cụ thể, về hình tượng nghệ thuật. Các công trình nghiên cứu công phu như các luận văn Thạc sĩ, luận án Tiến sĩ tuy đã hướng vào những khía cạnh chuyên biệt. Ví dụ như: Kiểu nhân vật, đặc trưng thể loại, cảm hứng nghệ thuật, phân tích đặc sắc nghệ thuật tự sự của truyện ngắn, tiểu thuyết trên các loại đề tài: đề tài người tri thức, hình ảnh người phụ nữ, hình tượng người kể chuyện trong tiểu thuyết...

Tuy nhiên, đứng về góc độ nghiên cứu, Ma Văn Kháng là nhà văn có không ít tác phẩm viết thành công về đề tài thiếu nhi nhưng còn ít được đề cập đến. *Côi cút giữa cảnh đời* là một trong ba cuốn tiểu thuyết nằm trong cụm tác phẩm được Giải thưởng Hồ Chí Minh về Văn học nghệ thuật năm 2012 và *Chuyện của Lý* đoạt Giải thưởng đặc biệt của Hội Văn học nghệ thuật các dân tộc thiểu số năm 2013 đều viết về đề tài thiếu nhi rất sâu sắc nhưng vẫn chưa được tìm hiểu, nghiên cứu, khám phá. Với lí do đó, chúng tôi mạnh dạn lựa chọn đề tài nghiên cứu khoa học: ***Nhân vật thiếu nhi qua hai tiểu thuyết Côi cút giữa cảnh đời và Chuyện của Lý của Ma Văn Kháng***. Luận văn này là một công trình nghiên cứu quy mô nhỏ để lấp vào khoảng trống đó.

Đây là lần đầu tiên chúng tôi đi sâu vào khảo sát, nghiên cứu nhân vật thiếu nhi qua hai tiểu thuyết xuất bản cách nhau 24 năm, cho thấy sự tiến triển trong cái nhìn nghệ thuật, bút pháp cũng như phong cách tiểu thuyết của Ma Văn Kháng trên cùng một đề tài.

2. Lịch sử vấn đề nghiên cứu

Hơn 50 năm trong nghề cầm bút viết văn, Ma Văn Kháng là một trong những nhà văn có nhiều đóng góp cho văn xuôi Việt Nam hiện đại thời kỳ đổi mới. Các tác phẩm của nhà văn, đặc biệt là những tác phẩm viết về thiếu nhi đã thu hút được sự quan tâm của giới nghiên cứu, phê bình và giảng dạy văn học.

2.1. Những công trình nghiên cứu về tác phẩm *Côi cút giữa cảnh đời* của Ma Văn Kháng

Ngay từ khi ra đời, tác phẩm *Côi cút giữa cảnh đời* (xuất bản lần đầu 1989) đã được dư luận quan tâm và chú ý đến. Có rất nhiều bài viết, ý kiến về thiên truyện đặc sắc này nhưng đáng chú ý là: Bài viết của Văn Hồng dưới dạng thư viết cho các bạn đọc nhỏ tuổi, in ở đầu sách: “*Gửi em, người bạn đọc sắp bước vào đời!*”. Văn Hồng đánh giá cao tư tưởng nghệ thuật sâu sắc của tác phẩm có cái vị đắng cay và ngọt bùi, nhận ra tấm lòng đau đớn và lời nhắn gửi của tác giả: “Đồng tiền, quyền lực cũng như tất cả tài sản vật chất khác chung quy chỉ là phương tiện. Người nào coi đồng tiền, quyền lực là mục đích, người đó sẽ trở thành kẻ ác, giẫm đạp lên người khác và tự phá hoại cuộc sống của chính mình! Mục đích của chúng ta cao đẹp biết bao nhiêu, một cuộc sống có nghĩa, có tình, giàu về vật chất và tinh thần, giàu cho tất cả mọi người, hòa bình và hữu nghị cho tất cả các dân tộc!” [24, tr. 9].

Giáo sư Phong Lê trong cuốn *Văn chuyện Văn và Người* đã nhận xét: “*Côi cút giữa cảnh đời* - viết cho lứa tuổi thiếu nhi. Cuốn sách chất đầy những đau khổ, oan khiên lên thân phận ba bà cháu còm cõi, bơ vơ. Nếu chỉ là đau khổ và oan khiên thì chỉ làm nẩy ở người đọc sự uất ức, phẫn nộ. Người ta mím môi nghĩ rằng. Nhưng để làm rơi được giọt nước mắt thì phải có một cái gì khác, hoặc cao hơn sự căm giận, sự phẫn nộ. Cái đó chỉ có thể khơi gợi được ở cái thiện, cái đẹp và tình người. Chưa thể nói ở đây cái thiện, tình người đã thắng, đã vượt lên được cái ác, đã đè bẹp được những tâm địa tối tăm. Nhưng nó đã có